

Ούτε Αλλάχ ούτε πετρέλαιο: για μια ανοιχτή προσέγγιση στο συριακό ζήτημα¹

Αυτό το κείμενο, που μπορεί να διαβαστεί σαν μια εισαγωγή, είναι το πρώτο σε μια σειρά άρθρων που θα ακολουθήσουν σχετικά με τον εμφύλιο πόλεμο στη Συρία.

Όταν, τον Δεκέμβρη του 2016, το καθεστώς του Μπασάρ αλ-Άσαντ, με την υποστήριξη της ρωσικής πολεμικής αεροπορίας και των σιιτικών πολιτοφυλακών, κατέλαβε την περιοχή του Αλεπίου, τον έλεγχο της οποίας είχε απωλέσει από το 2012, η κοινή γνώμη ανακάλυψε με έκπληξη ότι η σύρραξη στη Συρία δεν περιορίζεται σε κάποιους μαυροντυμένους φανατικούς, που αποκεφαλίζουν με σπαθιά τους Αμερικάνους στρατιώτες, ούτε σε ένα τζιχαντιστικό ρεύμα Βέλγων νέων, που ριζοσπαστικοποιούνται στο Διαδίκτυο ούτε στην πλημμυρίδα προσφύγων που τρέχουν στα τουρκικά παράλια ή κάτω από τις γέφυρες του παρισινού μετρό. Αυτό που ανακαλύπτει, τότε, η διεθνής κοινή γνώμη είναι η Συριακή εξέγερση, την στιγμή ακριβώς που αυτή υφίσταται τη μεγαλύτερη ήττα της.

Αυτή η ανακάλυψη προκάλεσε μια διαμάχη σχετικά με την αξιολόγηση της εξέγερσης. Για το καθεστώς και τους υποστηρικτές του, ο απλός όρος “τρομοκράτες” ή “τζιχαντιστές” είναι επαρκής για να περιγράψει ολόκληρη την αντιπολίτευση, νομιμοποιώντας έτσι την συντριβή, κάτω από τις βόμβες, της πολιτικής κυβέρνησης των εξεγερμένων του Αλεπίου, των πολιτών που είχαν εγκλωβιστεί ή αναζητούσαν καταφύγιο εκεί και των ίδιων των στρατιωτικών ομάδων, είτε ήταν “τζιχαντιστές” είτε όχι. Για την κοσμική αντιπολίτευση και τους υποστηρικτές της, στις διάφορες συνιστώσες της, από τις πιο δημοκρατικές μέχρι τις πιο ακροαριστερές, όταν το ζήτημα φτάνει στην παρουσία τζιχαντιστικών ομάδων ανάμεσα στους εξεγερμένους, συμφωνούν γύρω από τον όρο “δογματικοποίηση”².

Η χρήση του όρου δικαιολογείται από το γεγονός ότι το 2011, στη διάρκεια των πρώτων διαδηλώσεων ενάντια στο καθεστώς στο πλαίσιο της Αραβικής Άνοιξης, οι θρησκευτικές δογματικές διαιρέσεις δεν εκδηλώνονταν οι ίδιες· στην πραγματικότητα έμπαιναν προσεκτικά στην άκρη από τους διαδηλωτές, που προσπαθούσαν να επιδείξουν εθνική ενότητα ενάντια στο καθεστώς. Αυτό, όμως, δεν διήρκησε για πολύ και μπροστά στην καταπίεση και τον αδιαμφισβήτητο αντισουνιτικό προσανατολισμό της, οι θρησκευτικές διαιρέσεις μεταξύ των Συριών γρήγορα επικράτησαν. Παρουσιαζόμενη έτσι, η δογματικοποίηση γίνεται μια ατυχής αναπόφευκτη πραγματικότητα: αναπόφευκτη επειδή αγκιστρώνεται στην κοινωνική πραγματικότητα της Συρίας, αντανακλώντας την άνοδο του πολιτικού Ισλάμ και αποκλίνοντας από τις υποτιθέμενα “προοδευτική” μορφή των πρώτων διαδηλώσεων. Η δογματικοποίηση είναι, τότε, το σημάδι της αποτυχίας της κοσμικής και δημοκρατικής Συριακής αντιπολίτευσης η οποία δεν κατάφερε να συγκρατήσει αυτό το “ρεύμα”, οπότε ο όρος χρησιμοποιείται για να καταδείξει, με έναν αρνητικό τρόπο, την πολιτική αναγκαιότητα αυτής της αντιπολίτευσης. Θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε, από αυτή την άποψη, ότι η ρητορική του Συριακού καθεστώτος ενάντια στο Ισλάμ

1 Στμ. Μεταφρασμένο από εδώ: <https://carbureblog.com/2017/02/04/ni-dieu-ni-petrole-pour-une-approche-ouverte-de-la-question-syrienne/>.

2 Στμ. Στο πρωτότυπο: “confessionalization”, στα αγγλικά: *denominationalization*. Πρόκειται για μια πρόσφατη έννοια που χρησιμοποιείται από αναθεωρητές ιστορικούς για την παράλληλη διαδικασία της “οκοδόμησης των διαφορετικών δογμάτων” που έλαβε χώρα στην Ευρώπη ανάμεσα στην Ειρήνη του *Augsburg* (1555) και τον Τριακονταετή Πόλεμο (1618-1649). Σε αυτή την περίοδο υπήρχε μια ειρήνη μεταξύ των Προτεσταντών και των Καθολικών καθώς, αμφότερα τα δόγματα, προσπαθούσαν να θεμελιώσουν πιο σταθερά το δόγμα τους μέσα στους πληθυσμούς των αντίστοιχων περιοχών τους. Αυτή η οικοδόμηση των δογμάτων συνέβη μέσα από την “κοινωνική πειθάρχηση” καθώς υπήρχε μια αυστηρότερη επιβολή από τις Εκκλησίες των συγκεκριμένων κανόνων σε όλες τις πτυχές της ζωής, τόσο στις περιοχές των Προτεσταντών όσο και των Καθολικών. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την δημιουργία διακριτών θρησκευτικών δογματικών ταυτοτήτων. Αποδίδουμε τον όρο ως “δογματικοποίηση”, ακριβώς για να δώσουμε έμφαση στην συγκρότηση αυτών των διαφορετικών δογματικών/θρησκευτικών ταυτοτήτων.

αντανακλάται επίσης και σε αυτό το πεδίο [*discourse*], κάτι που εξηγεί, επίσης, την μεγαθυμία ενός μέρους της Αραβικής (και Δυτικής) Αριστεράς και άκρας Αριστεράς προς την Συρία του Άσσαντ.

Πολύ εύλογα, το *discourse* για την δογματικοποίηση είναι το σχεδόν αποκλειστικό προνόμιο των πολιτικών ομάδων που αντιτίθενται στον Ισλαμισμό, και αυτός είναι ο λόγος που φτάνει σε ένα σημείο κορεσμού με το σκιάχτρο των δημόσιων εκτελέσεων από την Αλ Κάιντα ή το Ισλαμικό Κράτος, τις βιαιοπραγίες προς τους Σίιτες και άλλες μειονότητες, τη σαρία, την πρακτική της δουλείας κ.λπ., πράγματα τραγικά αληθινά, τα οποία, όμως, αν ληφθούν από μόνα τους δεν έχουν καμιά εξηγηματική δύναμη. Ως αποτέλεσμα, έχουμε μια διαδικασία που οδήγησε από τις ειρηνικές διαδηλώσεις το 2011 στο ξέσπασμα της αντιπολίτευσης, με πολλαπλές οπλισμένες ομάδες, με άλλα λόγια τη μετάβαση από την διαμαρτυρία στον εμφύλιο πόλεμο, διαδικασία για την οποία δεν έχουμε τα μέσα να ταυτοποιήσουμε τις αιτίες και τους μηχανισμούς της. Αυτό που εξαφανίζεται πίσω από την “δογματικοποίηση”, είναι το φαινόμενο του ίδιου του εμφυλίου πολέμου, στην παρείσδυσή του στον λόγο και την πρακτική ομάδων που ισχυρίζονται ότι είναι Ισλαμικές αλλά και στις σχέσεις μεταξύ των διαφόρων ένοπλων ομάδων, μεταξύ αυτών των ομάδων και του καθεστώτος, και την σχέση όλων αυτών των παραγόντων με έναν πληθυσμό πολιτών που οδηγείται στη φυγή εξαιτίας του πολέμου.

Ότι ο εμφύλιος πόλεμος στη Συρία έχει καθλωθεί σε έναν πόλεμο μεταξύ ομάδων που ισχυρίζονται διάφορα δογματικά ή εθνικά υπάρχοντα (στην περίπτωση των Κούρδων) είναι φανερό, αλλά είναι απλά αυτό. Γιατί, πώς μπορούμε να μιλήσουμε για τις αντιθέσεις μεταξύ ομάδων του ίδιου δόγματος, όπως το πρώην μέτωπο της *Al-Nusra* και το *IK*; Πώς μπορεί να εξηγηθεί το γεγονός ότι ο στρατός του *IK* αντλεί την στρατιωτική δομή του από τους υψηλόβαθμους αξιωματούχους του κόμματος *Ba'ath*; Πώς μπορούμε να μιλήσουμε για τις σχέσεις ανάμεσα στους σουνιτικούς πληθυσμούς συνολικά και αυτές τις ομάδες; Πώς μπορούμε να δώσουμε μια εξήγηση για τις σχέσεις της μειοψηφίας των Αλουιτών που είναι στην εξουσία με άλλες μειονότητες; Υποστηρίζουν όλοι οι Κούρδοι το *PYD*³; Προφανώς, η “δογματικοποίηση” αντιστοιχεί σε ένα επίπεδο ανάλυσης που δεν υποστηρίζει την ακρίβεια γιατί, από τη στιγμή που κάποιος προχωρά λίγο βαθύτερα, οι θρησκευτικές συγγένειες θολώνουν προς όφελος της ταξικής αλληλεγγύης, του πολιτικού ανταγωνισμού, του στρατιωτικού ζητήματος και των καινούριων οικονομικών προβλημάτων που έχουν αναδυθεί εξαιτίας του εμφυλίου πολέμου. Αυτό το πλέγμα ανάλυσης είναι, τότε, στην καλλίτερη περίπτωση, μόνο περιγραφικό και εξηγεί μόνο αυτό που δεν μπορεί να αγνοηθεί στις συριακές δογματικές διαίρεσεις· στη χειρότερη είναι ταυτολογικό ή γίνεται εργαλείο ενός ιδεολογικά ενδιαφέροντος αντiperισπασμού.

Από τη στιγμή που ο υστερικός φανατισμός, του οποίου το Ισλαμικό Κράτος είναι το παράδειγμα, γίνεται ο καθολικός εξηγηματικός παράγοντας, είναι η κατάρρευση του κράτους και της κοινωνίας που εξαφανίζεται σαν ένα πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο βρίσκεται εντός του παρόντος του καπιταλιστικού κόσμου αλλά και στην ίδια τη συριακή κοινωνική πραγματικότητα: ο εμφύλιος πόλεμος γίνεται μια στιγμή καθαρού ανορθολογισμού, ένα είδος παράλληλου σύμπαντος που δημιουργείται από μια μεσαιωνική θρησκευτική ιδεολογία η οποία συγκρούστηκε ανεξήγητα με τον σύγχρονο κόσμο, στην πραγματικότητα του οποίου δεν θα μπορούσε ποτέ να αναχθεί. Όντας ανεξήγητη, αυτή η πραγματικότητα δεν χρειάζεται να εξηγηθεί ή, αν είναι εξηγήσιμη, είναι μόνο όσον αφορά την ισλαμική φύση των Αραβικών κοινωνιών, όπου προφανώς το Ισλάμ είναι η “δέουσα” πραγματικότητα για τους Μουσουλμάνους, κάτι που σημαίνει ότι οι Άραβες “είναι αυτό που είναι” και συνεπώς δεν θα έπρεπε να περιμένουμε κάτι περισσότερο.

3 Σημ. *PYD*: τα αρχικά της κουρδικής ονομασίας (*Partiya Yekîtiya Demokrat*) του Κόμματος Δημοκρατικής Ενότητας, ενός αριστερού κουρδικού πολιτικού κόμματος που ιδρύθηκε το 2003 από Κούρδους ακτιβιστές στη βόρεια Συρία. Είναι το κύριο πολιτικό κόμμα της Ομοσπονδίας της Βόρειας Συρίας-Ροτζάβα και των καντονιών της. Στον ιστότοπό του, το *PYD* περιγράφει τον εαυτό του να πιστεύει στην “κοινωνική ισότητα, τη δικαιοσύνη και την ελευθερία πεποίθησης” καθώς και στον “πλουραλισμό και την ελευθερία των πολιτικών κομμάτων” και ότι αγωνίζεται “για μια δημοκρατική λύση που περιλαμβάνει την αναγνώριση των πολιτισμικών, εθνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, διευρύνοντας και αναπτύσσοντας την ειρηνική τους πάλη για να μπορούν να αυτοκυβερνώνται σε μια πολυπολιτισμική και δημοκρατική κοινωνία”. Έχει υιοθετήσει τον *Δημοκρατικό Συνοσπονδισμό (Democratic Confederalism)* ως μια από τις ιδεολογίες του και έχει εφαρμόσει ιδέες του Μπούκτσιν και του Οτσαλάν στη Ροτζάβα.

Αντιμέτωπο με τον λόγο περί δογματικοποίησης υπάρχει και άλλο ένα επίπεδο λόγου, που απλώνεται από την άκρα αριστερά μέχρι την ακροδεξιά το οποίο επιδιώκει να αναλύσει τα γεγονότα στη Συρία με *μακροοικονομικά* και *γεωπολιτικά* στοιχεία: το ζήτημα του “σουνιτικού τόξου”, αυτό των υδρογονανθράκων που μεταφέρονται μέσω της Συρίας, οι ρωσικές στρατιωτικές βάσεις και οι διάφοροι διεθνείς ανταγωνισμοί παίζουν, τότε, τον ρόλο ενός *από μηχανής θεού* στο συριακό δράμα, το οποίο εξακολουθεί να γράφεται κάπου αλλού, εκτός Συρίας. Το γεγονός ότι το 2011, χιλιάδες άνθρωποι κατέβαιναν στους δρόμους κάθε Παρασκευή για να διαμαρτυρηθούν, κάτω από τις σφαίρες του καθεστώτος, εξηγείται μόνο από τον φανατισμό των διαδηλωτών, καθοδηγούμενων από τη δράση των μυστικών υπηρεσιών: οτιδήποτε άλλο δεν κάτι είναι περισσότερο από οικονομία, διπλωματία, εμπορικές σχέσεις μεταξύ των κρατών. Εδώ υποτίθεται ότι έχουμε να κάνουμε με έναν πραγματικά *ορθολογικό* καπιταλισμό, στον οποίον το κίνητρο των πράξεων των υποκειμένων είναι πάντα έξω από τις πραγματικές σχέσεις που διατηρούν, σε μια χονδροειδή, μαρξιστικού-τύπου ανάλυση που ισοδυναμεί με την αποκάλυψη μιας σειράς άγνωστων καθορισμών των πρωταγωνιστών, καθορισμών που έχουν την πηγή τους σε αυτό που ονομάζεται “*οικονομία*”.

Αυτή η οικονομία θα ήταν ο μαρξιστικός “τελικός καθορισμός”, που έχει γίνει άμεσα αναγνώσιμος από εκείνους που διαθέτουν την ορθή μέθοδο ανάλυσης, που προσπερνούν χαρούμενα αυτό που προηγουμένως ήταν η υποτιθέμενη τελευταία στιγμή, ο πραγματικός κόσμος, ο οποίος υπάρχει μόνο σε μια συγκεκριμένη κατάσταση, μια συγκυρία. Όμως, η οικονομία, που αντικειμενικοποιείται κατ’ αυτόν τον τρόπο, δεν είναι ούτε καν η έσχατη μαρξιστική οντότητα. Αποκαλύπτει κανείς την δυναμική της μη-αντίφασης: είναι μόνο μια φετιχοποιημένη σύλληψη των κοινωνικών σχέσεων εκμετάλλευσης και κυριαρχίας· η εξάλειψη αυτών των σχέσεων κάτω από την φυσική μαρτυρία της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων και του κεφαλαίου. Δεν αποτελεί σύμπτωση ότι όλες αυτές οι αναλύσεις καταλήγουν, τις περισσότερες φορές, να υποστηρίζουν το καθεστώς Άσσαντ, με άλλα λόγια το στάτους κβο: η “*οικονομία*” με αυτή την έννοια είναι μια σκέψη για την τάξη.

Αλλά η καπιταλιστική πραγματικότητα δεν περιορίζεται σε ροές κεφαλαίου και εμπορευμάτων και σχέσεις μεταξύ κρατών, με κοινωνίες, όπως και με αυτό το κίνημα, που θα επηρεάζονταν σίγουρα από την καπιταλιστική πραγματικότητα, αλλά θα υπήρχαν, ταυτόχρονα, και σύμφωνα με οποιασδήποτε άλλη, δική τους, διαφορετική νόρμα. Ο καπιταλισμός είναι επίσης, και πρώτα απ’ όλα, ένα σύνολο κοινωνικών σχέσεων: δεν υπάρχει καπιταλισμός χωρίς καπιταλιστικές κοινωνίες, και η Συρία, αν και πολύ διαφορετική από τις Δυτικές δημοκρατίες, οι οποίες θεωρούν τον εαυτό τους ως το μοντέλο κάθε κοινωνίας, είναι πραγματικά μια καπιταλιστική κοινωνία.

Αυτό που πρέπει να προσπαθήσουμε να συλλάβουμε είναι με ποιο τρόπο ο εμφύλιος πόλεμος στη Συρία “δένει” με την τωρινή στιγμή της παγκόσμιας κρίσης του κεφαλαίου, κατανοούμενης όχι μόνο ως οικονομική αλλά, επίσης, και ως κοινωνική κρίση, στις ιδιόζουσες συνθήκες της συριακής κοινωνίας. Είναι από την καρδιά αυτής της κοινωνίας που θα πρέπει να προσπαθήσουμε να μιλήσουμε, χωρίς να καταφύγουμε σε ολικές εξηγήσεις, που θα μας έφερναν πίσω σε έναν μοναδικό παράγοντα – είτε είναι η θρησκεία είτε το πετρέλαιο – για τη διάχυτη κοινωνική έκρηξη οποιασδήποτε κοινωνίας σε εμφύλιο πόλεμο. Δεν θα είναι αρκετό, όμως, να φτιάξουμε το “*ιμπρεσιονιστικό*” πανόραμα για το τι συνέβη από το 2011. Θα είναι απαραίτητο να συλλάβουμε τους διάφορους καθορισμούς στην ιεραρχική τους συνάρθρωση, ώστε να δούμε ποιοτικά, με τον καλλίτερο δυνατό τρόπο, τα πράγματα, με έναν ανοιχτό τρόπο, που δεν είναι απλά περιγραφικός ή αναγωγιστικός. Και, τέλος, μακριά από τις αφηρημένες διακηρύξεις αλληλεγγύης και την αναπαυτική αδιαφορία των πολιτών των Δυτικών δημοκρατιών, που θεωρούν τους εαυτούς τους προστατευμένους από τέτοιες “*αναστατώσεις*”, πρέπει να προσπαθήσουμε να συλλάβουμε πώς αυτή η στιγμή είναι και δική μας. Προφανώς, αυτό είναι ένα καθήκον μεγάλης κλίμακας, αλλά θα προσπαθήσουμε, τουλάχιστον, να επισημάνουμε μερικούς τρόπους για να κινηθούμε προς αυτή την κατεύθυνση.